

Hukuk

İslâm Hukuku

ve

medeniyet

Prof. Laure Vecchia
VAGLIERI

2

BOŞANMA MÜESSESESİ VE İSLÂM : Kur'an-ı Kerim, boşanmayı mübah saymıştır. Aynı şekilde garp dünyası da boşanmayı kabul edip onun, hayatın zaruretlerinden biri olduğunu itiraf etmektedir. Garplılar, boşanmaya, her yerde tatbik edilebilen kanunî bir mahiyet vermişlerdir. Binaenaleyh bu durum karşısında, İslâmın boşanma müessesesini müdafaaya lüzum kalmıyor. Bununla beraber, bu boşanma müessesesini incelemek ve Arapların câhiliye devrindeki âdet ve an'aneleri ile İslâm şeriatı arasında mukayese yapmak suretiyle şunu açıkça söyleyebiliriz ki, İslâm kanunu, bu mevzuda yepyeni bir ictimâî düzen meydana getirmiştir.

Hız Muhammedden önceki duruma bakalım : O zamanın âdetlerine göre boşanmak, son derece kolay bir işti. Erkeğin sadece bir kelime söylemesi, bir işaret yapması, karısını geldiği yere göndermeye kâfi geliyordu. Boşanmadaki kolaylık, kadın bakımından da aynı idi. Onun boşanabilmesi için, (hernekadar bu durum son derece yaygın değilse de, bir çok misalini bulmakta güçlük çekmeyiz) çadırın giriş yerini ters çevirip altını üstüne getirmesi yetiyordu; böylece kocası, onun aile bağlarını çözmüş olduğunu anlıyordu. İslâm kanunu boşanmaya müsaade etmekle kalmamış, üstelik bazı durumlarda tavsiye bile etmiştir. Müslüman koca, talak kelimesini söyledikten sonra, muayyen bir zaman içinde onunla münasebetten kaçınır; kadın da bu esnada, resmî bir muameleyle lüzum kalmaksızın, kocanın kendisini zevceliğe tekrar kabul etmesi hakkından ötürü yalnız başına yaşayarak, ikinci bir defa evlenemez. Bu ayrı yaşama zamanı dolunca yahut boşama sözü muayyen şartlara uygun olarak söylenip hemen ayrılmayı gerektiriyorsa, ayrılma işi kesinleşmiş olur. Kadın, bo-

Terceme :

Yaşar KANDEMİR

İst. Yük. İslâm Enstitüsü

Hadis Asistanı

şanmayı ancak hâkime başvurarak isteyebilir. Eğer elinde evliliği feshedecek yeterli sebepler varsa boşanır. Kadının derhal boşanma hakkının böyle sınırlandırıldığı maksat, ona boşanma alışkanlığını vermemektir; zira erkekler, hâdisenin tesirinde kalarak âni kararlar alma bakımından, kadınlara nazaran daha temkinli sayılmaktadır.

HÂKİMİN araya girmesinin bir sebebi de, boşanma neticesinde ortaya çıkan kadının malî ve diğer haklarını garanti altına almaktır.

Gerek bu kaide ve gerekse ailede bir geçimsizlik peydâ olduğunda, anlaşmayı temin arzusuyla bazı araçlara baş vurmak gerektiğini belirten diğer bir kaide bize açıkça gösteriyor ki, İslâma göre boşanma, çirkin ve ayıp sayılan bir hâldir. Aşağıdaki âyetler bunu açıkça ifade etmektedir :

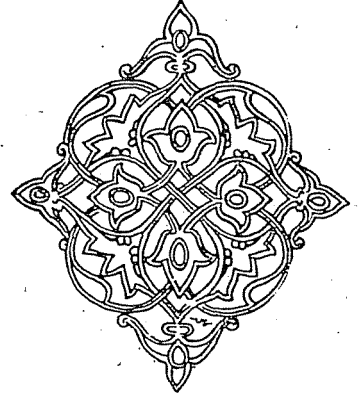
«Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffaret yaparak zevcelerine) dönerlerse, şüphe yok ki Allah cidden yarlıgayıcı, hakkıyla esirgeyicidir.

«Eğer (o suretle yemin edenler, ric'at etmeyip de kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Şüphesiz Allah (onların sözlerini) hakkıyla işitici, (niyetlerini) gerçekten bilicidir.» (1)

Burada aynı tasavvuru ifade eden pek çok Hadis-i Nebevî zikredilebilir. Hadis-i şeriflerden biri şöyledir : «Allaha en hoş gelen helâl, köle âzâd etmektir; Allahın hiç hoşlanmadığı helâl da, boşanmaktır.»

NIÇİN TESETTÜR?

Kötü yollara düşmekten kadını alıkoymak ve bunun kötü neticelerinden sakındırmak için, Müslüman kadının örtünmesi gerekir. Mutlak ve zaruri olarak hürriyetini ifade eden gözleri ve ayakları gibi uzuvları hariç, bütün vücudunu kapamalıdır. Bu hâl, kadınlara karşı hürmetin azlığından veya iradelerini ortadan kaldırmak arzusundan değil, sırf erkeklerin şehvetinden korumak içindir. Kadınların erkeklerden ayrı olarak yaşamasını emreden bu köklü prensip ve ondan doğan ahlâki hayat, âdeta teşkilâtlandırılmış fuhuş ticaretinin — cenebilerin nüfuz ve saltanat kurdukları yerler müstesnâ — Şark memleketlerinde unutulmuş hâle gelmesini temin etmişlerdir. Hiç bir ferdin bu faziletlerin değerini inkâr edemeyeceğine göre, bundan şu sonucu çıkarabiliriz ki, örtünme âdeti ve kadınların umumî hayata iştirâk edemeyişleri, hernekadar muayyen bir görüşe göre kayıpmış gibi telâkki ediliyorsa da, aslında bu, İslâm câmiası için paha biçilmez bir kazanç kaynağı olmuştur.

BÜTÜN vatandaşları kültürden faydalanamayan memleketlerdeki — ki kadının hürriyete kavuşması için zarurî olan ilk şart kültürdür — kadınların müsterek hayattan uzaklaşmalarını haklı bulan bir çok sözleri insanın söylemesi mümkündür. Bu durum, bugün şark memleketlerinin çoğunda mevcut olan bu sert disiplinin devam edeceğini ifade etmez. Böyle bir düşünce, asrın ve milletlerin durumuna paralel olarak değişikliği uygun gören bizzat İslâmın ruhuna aykırıdır. Şu âyetlere bir göz atalım :

«Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanılıp ezâ edilmemelelerine daha uygundur. Allah çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir.» (2)

«Mü'min kadınlara da söyle: gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zinetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesnâ. Baş örtülerini, yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar.» (3)

Kur'an-ı Kerimin bu âyetleri, hanımlarına büyük ölçüde hürriyet tanıdığını gördüğümüz Rasûlü'l-lâhın sünnetinde mevcut olduğu gibi insaflı bir itidalle mütâlaa edilmelidir. Kur'an-ı Kerimin bu âyetleri böyle mütâlaa edilmezse, Hz. Muhammed'in hayatında ve vefatından sonra, asrın siyasî hâdiselerinde bir çok kadınların oynadığı rolleri izah edemeyiz. Meselâ Hz. Âişe'nin harpte Hz. Ali'ye karşı durumu, (Cemel vak'ası diye bilinen savaşın ortasında Hz. Âişe, askeri savaşa teşvik etmiş ve büyük tehlikelerle karşılaşmıştır). Yine halife Hz. Osman'ın seçilmesine sebep olan hâdiselerde Fatma binti Kays el-Fihriyye'nin rolü; veyahut sadr-ı İslâmda bu iki hanımdan başkalarının diğer bir çok hâdiselerdeki aktif faaliyetleri gibi.

(1) Bakara Sûresi: 226-227.

(2) Ahzâb Sûresi: 59.

(3) Nûr Sûresi: 31.

HER ne kadar içtimâî bakımdan kadın, Avrupada yüksek bir mevkie çıkmışsa da — ki bu çok yakın bir zaman önce tahakkuk etmiştir — hâlâ bazı Avrupa memleketlerinde o, İslâm dünyasındaki Müslüman kadının sâhip olduğu haklardan daha azına sahiptir. Müslüman kadın, az nisbette de olsa, mirasdan erkek kardeşleri gibi faydalanmasının, evleneceği erkeği kabul edip etmeme hakkına sahip oluşunun, kocası tarafından kötü bir şekilde muamele görmeme hakkını elde edişinin yanında, kocasından mehr adıyla bir para alma ve onun tarafından geçindirilme haklarına da sahiptir. Şayet şahsına ait malı varsa ve kanunen onları idare etme liyakatını elde etmişse, şahsî malını istediği gibi kullanıp ondan faydalanma hürriyetine de mâliktir.

KÖLELİK MÜESSESESİ: İnsanların cemiyet halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte görülen ve — günümüze kadar — asırlar boyunca bütün milletlerde devam edegelen kölelik müessesesi, ilâhî kanun tarafından büsbütün ortadan kaldırılmamıştır. Gayri Müslimler, bu vâkıayı, İslâma hücum etmek için bir vesile edinmişlerdir.

MÜSLÜMANLAR, ister ibtidâî, isterse medenî bir hayat yaşasınlar, onlardaki kölelik durumu, Avrupalıların inanmak istediklerinden daha üstündür. (İnsan bunun doğruluğunu, şark memleketlerini gezen Avrupalıların sözlerinde de görebilir.) Şarktaki kölelikle, geçen yüzyıla kadar Amerika Birleşik Devletlerinde mevcut olan köleliği mukayese etmemiz haksızlık olur. Hangi hassas insan şuuru, şu hadîs-i peygamberinin inceliğini duyabilir :

«Hiç biriniz, kölelerinize, «kulum ve câriyem» demeyiniz. Onlar da efendisi ve hanımı için, «rabbim» demesinler; kölesi olan adam bunun aksine, «delikanlım, kızım veya oğlum, kızım» diye çağırın. Köleler de «efendim, hanımcığım» diye hitabetsinler; zira hepiniz kölesiniz, Rab ise, sadece Allah Teâlâdır.» (4)

Bu olayları, tarihi nokta-i nazardan ele alırsak, bu sahada da Rasûlülâhın gerçekleştirdiği parlak ıslâhatı görmüş oluruz. O, köle edinme yollarını tahdit etmekle kalmadı — ki İslâmdan önce, borcunu ödeyemeyen hür bir adamın, hürriyetini kaybetmesi normal telâkki edilirken, İslâm devrinde bir Müslümanın diğer bir Müslümanı köle edinmesi de aslâ mümkün değildi — aksine o, mü'minler için aktif ve pasif bir takım prensipler koymuş ve âcilen kölelerin sevk-ü idaresi, münasip bir vakitte de tedricî olarak hepsinin hürriyete kavuşturulması için talimat vermiştir.

BU nasihatlerin müsbet tesirlerinin köleleri hürriyetlerine kavuşturacağından şüphe edilemezdi; ne var ki, gerek mağlûb, gerek yarı mağlûb sayılan milletlerden köle edinmek sadece Araplarda değil, diğer bütün milletlerde de köklü an'aneler halinde yerleşmişti. İnsanlar, ilâhî kelâmı yanlış bir şekilde tevil ederek ve onun kendilerine köleleri üzerinde tasarrufa devam etme hakkını verdiğini kabul ederek, aynı zamanda içlerinden gelen böyle bir arzu sebebiyle, köleleri hürriyete kavuşturma plânını tatbik etmemeye çalışmışlardır.

Kur'an-ı Kerim, köleleri hürriyetlerine kavuşturmanın, bazı günahlara kefarete olduğu defalarca beyan etmiştir (5). Ayrıca Hadis-i Şeriflerde köle âzâd etmenin Allah Teâlâ tarafından en çok sevilen amellerden olduğunu ifade etmektedir. İşte bir Hadîs :

«Kim mü'min bir köleyi âzâd ederse, Allah Teâlâ da, âzâd ettiği kölenin her uzvuna karşılık onun bir uzvunu cehennem ateşinden âzâd eder.» (6)

Muhtelif İslâm mezhepleri, Kur'an-ı Kerim'in ve Hadis-i Şeriflerin ışığı altında köleleri hürriyete kavuşturmanın şart olduğunu ifade eden veya bunun gerçekleşmesine sür'atle yardım eden kaideler koymuşlardır. Bu kaidelerin hepsini de burada zikretmemiz mümkün değildir. Sadece burada eğer köle sahibi, kölesini âzâd etmek istemiyorsa veya kölesini âzâd etmekten doğacak olan büyük mâlî zarara katlanamıyorsa, bu takdirde, kölenin, islâm kânunlarına uygun olarak kendi gayretleriyle hür bir insan seviyesine çıkabileceğini gösteren iki kaideye işaret etmekle iktifa edeceğiz. Köle, efendisine mümkün olduğu kadar kısa bir zaman zarfında hürriyete kavuşması şartıyla kabul edilen bedeli ödeyeceğini gerektiren bir vesika verebilir. Efendi de köleye, hürriyetini satın almasına imkân veren bir meblâğı çalışarak kazanmasına izin verebilir (ki böyle bir izin, son derece mühimdir); zira Kur'anı Kerim şöyle der :

(4) Sahih-i Buhârî: Kitap: 49. bâb: 17.

(5) Nisa: 92. Mâide: 89. Nûr: 33. Mücadele: 3. Beled: 13.

(6) Sahih-i Müslim, Cilt: 4. Bâb-u fad'l-ülk.

Sorunuz Söyliyelim

Her Mevzuda :

SORUNUZ

SÖYLİYELİM...

İlâhiyat — Tasavvuf —
Maarif — Hukuk — İktisat — Psikoloji — Sosyoloji — Edebiyat — Tıp — San'at...

«Mevzularında soracağınız sualleri,

İSLÂM MEDENİYETİ
Mecmuası, «**Sorunuz Söyliyelim**» sahifesinde en selâhiyetli şahısların kalemlerinden size ulaştıracaktır.

Suallerinizi, **İSLÂM MEDENİYETİ** Mecmuası «**Sorunuz Söyliyelim...**» sahifesi,

NURUOSMANIYE CADDESİ, No.: 82/1 CAĞALOĞLU — İSTANBUL
Adresine yollayınız.

«... Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve cariyelerden) mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır diliyorsanız, kitabete kesin, onlara Allah'ın size verdiği malden verin.» (7)

BURADA dikkata alınacak bir nokta daha: İslâm devleti, hürriyetlerini satın almaları için, yardıma muhtaç olan bu kölelere — zekât mallarından vererek — yardım etmeyi, kendi vazifeleri cümlesinden saymıştır!

İslâm, ırk ve renkler arasında hiçbir zaman ayırım yapmamıştır. Beyazı, siyahı, köylüyü, çiftçiyi, medenî bir insanı, idare eden ve idare edilene eşit saymıştır. Bu sadece nazari bakımdan değil, amelî bakımdan da böyledir. (Gerçek şu ki bütün müslümanlar, korunma ve ihtiyat tedbiri almazsınız ve birbirini hakir görüp kibirlenmeksiniz, çadırda, sarayda, camide ve çarşıda birbirine karışıp kaynaşurlar). İslâm, köleleri küçümsiyecek bir davranışa asla müsaade etmemiştir.

İslâmın tesis ettiği içtimâî eşitlikten söz açılmışken, bu konuda söylenen güzel bir hikâyeyi anlatmamız yerinde olur kanaatındayım. Melik Cebile b. Eyhem İslâmı kabul etmiş ve debdebeli bir şekilde Mekke'ye gelmişti. Kâbe'yi tavaf ederken farkında olmadan değerli cübbesinin eteğine basan bedeviye bir tokat atmıştı. Halife Hz. Ömer, bedevinin de ona bir tokat atmasını beyan eden hükmünü vermişti; zira İslâm, bütün insanları eşit sayıyor. Cebile, bu hükmü kabul etmedi. Hemen o gece, beş yüz süvarisi ile birlikte Mekke'yi terk ederek Bizans'a gitti ve orada Hıristiyan oldu. Bir kaç yıl sonra, eski makam ve servetin hasreti içinde İslâmın hatıraları, ona göz yaşları döktürmüştür.

Tarih bize, kendilerine pek şerefli makam ve mertebeler verilen bir çok köle örnekleri sunmaktadır. (Sesinin güzelliği sebebiyle İslâmın ilk müezzini olmak şerefine kavuşan Bilâl de bu kölelerdendir.) Nice âzâdlı köle vardır ki, yüksek idârî mevkileri elde etmekle kalmamış, üstelik hilâfet makamına kadar yükselmişlerdir. Diğer bir mevzua geçmeden önce, burada Hz. Muhammed'in, kölelerin vücutlarını herhangi bir şekilde çirkinleştirmeyi kesin olarak haram kıldığını hatırlamamız uygun olur.

İSLÂMDA CEZA HUKUKU: Ceza hukuku ile ilgili olarak ilâhî geriatin yeni bir ceza sistemi getirmediğini araştırmacılar bilirler. Bunun sebebi, Hz. Muhammed'in zamanında, bu sahada büyük değişiklikler yapmanın mümkün olmayışdır. Şurası unutulmamalıdır ki, İslâm ruhu, insanların karakterlerine ve zamanlarına uyan kanunlar yapma hürriyetini onlara bırakmayı uygun görmüştür. Bununla birlikte İslâm, eski kanunu, özellikle hakkını intikam suretiyle almaktan doğacak en tehlikeli neticeleri ortadan kaldırarak ıslâh etmiştir. Şu bir hakikattir ki İslâm, suçlu tevkif edilip cezalandırılmalıdır diyen prensibi yerleştiren, modern hukuk ve medeniyet görüşüyle tamamen mutabaka halindedir; ama o, birkaç durum hâric, muayyen kaideler getirmemiş veya teklif etmemiştir. Hz. Muhammed'in yapmış olduğu şey, İslâm'dan önce birçok memleketlerde yaygın olan kısas, uzuvlar üzerinde ceza tatbiki ve kanunî muhakeme yapmaksızın örfî kısaslaşma gibi mevzularda İslâmın görüşünü tesbit etmektir. Kur'an-ı Kerim buyurur ki:

«Ey sâlim akıl sahipleri, kısasda sizin için (umumî) bir hayat vardır. Tâ ki (katilden) sakınasınız.» (8)

İSLÂM, işlenen suçun cinsinden şiddetli cezalar görme korkusunun, suç kapısını çalan adamın elini bağlayabileceği kanaatindedir. Suçların önüne geçme nokta-i nazarından, kâtil, zulüm, işkence, isyan, jurnalcılık, sarhoşluk, hırsızlık ve yankesicilik suçlarını işleyenlere tatbik edilebilecek olan şiddetli cezalar düşünülürse, bunların son derece hikmetli olduğu anlaşılır ve bilhassa hemen bunun peşinden Kur'an-ı Kerimde defalarca geçen affetmenin, bağışlamanın, cinayetin karşılığı olarak kan istemekte ve bedel talebinde itidalli davranmanın Allah katında çok makbul bir hareket olduğu ilâve edilirse, bundaki hikmetler daha iyi bilinir.

Bu cezaların, İslâm hukukundaki temel prensibin ışığı altında incelenmesi gerekir. Bu prensip, Allah hakkı mevzuunda, suçluya ceza vermektен elinden geldiği kadar kaçınmasını emreder. Allah Teâlânın, insanlarla olan münasebetini şefkat ve merhamet temeline dayandırdığı bir gerçektir.

Son olarak şunu da söyleyelim ki, Kur'an-ı Kerimde bir çok şartlara bağlanan bütün bu cezaları tatbik etmenin pratik bakımdan çok güç olduğu da hesaba katılmalıdır.

(7) Nûr Sûresi: 33.

(8) Bakara Sûresi: 179.